

مدیریت در دانشگاه اسلامی 17/ سال هشتم، شماره 1/ بهار و تابستان 1398
Management in The Islamic University, 2019(Spring & Summer)17, Vol. 8, No.1

رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی (مورد مطالعه؛ دانشجویان دانشگاه آزاد محلات) ^① ^②

ناهید مریخی¹
فرهاد شفیع پور مطلق²

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به منظور مطالعه رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی انجام شده است. **روش:** این پژوهش به روش توصیفی از نوع همبستگی انجام شده و جامعه آماری آن، شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات در سال تحصیلی 96-1395 به تعداد 1340 نفر است. با استفاده از شیوه نمونه گیری طبقه بندی متناسب با حجم، در نهایت 302 نفر به طور تصادفی برای تحقیق انتخاب شدند. ابزار پژوهش عبارت است از: پرسشنامه عدالت آموزشی شفیع پور مطلق (1395) ($\alpha=0/92$)، پرسشنامه محقق ساخته سعه صدر ($\alpha=0/94$) و پرسشنامه محقق ساخته تواضع آموزشی ($\alpha=0/91$). برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون چندگانه گام به گام و مدل معادله ساختاری استفاده شده است. **یافته ها:** بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی، در سطح $P<0/05$ ، رابطه معنادار و مثبت وجود دارد. بهبود نگرش دانشجویان، رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی را در سطح $P<0/05$ واسطه گیری می کند. **نتیجه گیری:** برای بهبود عدالت آموزشی ادراک شده نزد دانشجویان باید اساتید از سعه صدر و تواضع آموزشی برخوردار باشند.

واژگان کلیدی: سعه صدر آموزشی، تواضع آموزشی، عدالت آموزشی.

① دریافت مقاله: 96/11/20 ؛ تصویب نهایی: 97/10/13

② این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات است.

1. کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات. محلات، ایران.
2. دکترای مدیریت آموزشی و استادیار گروه مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات (نویسنده مسئول). نشانی: محلات؛ بلوار آیت الله خامنه ای، دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات. نمابر: 08643257555 / Email: farhad_shafiepoor@yahoo.com

الف) مقدمه

نظام آموزشی اثربخش، نیازمند عدالت آموزشی و اجتماعی است (آدامز،¹ 2016). در محیط‌های آموزشی، به ویژه دانشگاهها، وجود شرایط عادلانه و رعایت عدالت آموزشی می‌تواند در روحیه و عملکرد تحصیلی دانشجویان مؤثر باشد (مرزوقی و همکاران، 1392). از دیدگاه بونر² و همکاران (2008)، عدالت آموزشی شامل ارائه تمامی امکانات بالقوه و بالفعل محیط‌های آموزشی، با توجه به استعدادها و قابلیت‌های منحصر به فرد افراد است. بنابه نظر منتظری³ و همکاران (2014)، عدالت آموزشی به معنای فراهم آوردن برابری فرصتهای آموزشی برای دانشجویان است که اغلب به برابری در برخورد‌های استاد با دانشجویان، به ویژه در کلاسهای که تنوع و تفاوت زیادی بین دانشجویان وجود دارد، مربوط می‌شود. وقتی اساتید در تعامل با دانشجویان عدالت را رعایت می‌کنند، از طریق احساس خودارزشمندی، ظرفیت یاری‌رسانی دانشجویان به یکدیگر و مشارکت و پابندی آنان را به قواعد افزایش می‌دهند (افزاند، و همکاران،⁴ 2016). عدالت آموزشی وابسته به ملاحظات اخلاقی است (گل‌پرور، 1389). در سند ملی تحول بنیادین آموزش و پرورش کشورمان نیز بر اخلاق و فضایل آموزشی، از قبیل خویشتن‌داری، حفظ کرامت و سعه صدر و تواضع آموزشی تأکید شده است (کرمی و همکاران، 1395). سعه صدر به معنای احترام گذاشتن به دیگران و یادگیری از آنان، ارزش قائل شدن به تفاوتها، پل زدن بین شکافهای فرهنگی، کنار گذاشتن رفتارهای ناعادلانه، درک کردن زمینه حاضر و خلق مرزهای جدید است. (دمایرسکیلو،⁵ 2008)

احساس عدالت آموزشی در دانشجویان، با سعه صدر اساتید در فرایندهای یادگیری تبلور می‌یابد. سعه صدر به معنای شناخت و درک دیگران، و پذیرش سختی‌ها و مشکلات آنهاست (رجائی و همکاران، 1393). از آنجا که معلمان، اساسی‌ترین عامل در تحقق اهداف آموزشی‌اند، با داشتن سعه صدر (از قبیل روحیه تحمل، یاری رساندن/نوع‌دوستی، پابندی به قواعد) می‌توانند باعث پیشرفت تحصیلی دانشجویان شوند. (کرمی و همکاران، 1395؛ گل‌پرور و همکاران، 1391)

سعه صدر آموزشی مستلزم داشتن روحیه تواضع آموزشی است. تواضع عبارت است از احترام به خود و دیگران، در نظر گرفتن عدالت و انصاف در هر شرایط، اعتبار و ارزش دادن به دیگران، در خود فرو رفتن و دیدن عیبهای خود و پذیرش آنها و خود را پایین‌تر از موقعیت خود قرار دادن (قبری و کرمی، 1395). تواضع و فروتنی آموزشی، با ابعادی از قبیل دلسوزی و همدردی و عدم خود برتری، باعث می‌شود ارتباط با سایر افراد در محیط‌های مختلف برقرار شود (هراتیان و همکاران، 1392). در آیات و روایات و منابع اخلاقی و تاریخی، به موضوع تواضع و تکبر بسیار توجه شده است. نخستین صفت از صفات رذیله در داستان انبیا و آغاز خلقت انسان و به اعتقاد بسیاری از علمای اخلاق، ریشه همه رذایل اخلاقی و همه بدبختی‌های انسانی، تکبر و استکبار است (مکارم شیرازی، 1378). مرحوم نراقی در تبیین تواضع، آن را از فضایل مهم مربوط به قوه غضبیه می‌داند که عبارت است از اینکه فرد، خود را از

1. Adams

2. Bonner

3. Montaseri

4. Afzandeh et al.

5. Demirciglu

151 رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی

دیگران برتر نداند (نراقی، 1387). ملّا احمد نراقی در تعریف تواضع می گوید: تواضع عبارت است از شکستن نفس به گونه‌ای که نگذارد آدمی خود را بالاتر از دیگری ببیند و لازمه آن، کردار و گفتاری است که دلالت بر تعظیم دیگران و اکرام ایشان می‌کند. (نراقی، 1386)

مطالعات نشان داده‌اند که عدالت آموزشی ادراک شده نزد دانشجویان ضعیف است (مگوس،¹ 2016؛ برنهارد،² 2016) و از سویی، رفتار اساتید به لحاظ اخلاقی می‌تواند در فرایندهای یادگیری و تغییر نگرش دانشجویان برای فعالیتهای علمی و تحقیقاتی اثرات شگرفی داشته باشد (باسی،³ 2010)؛ لذا به دلیل تأثیر اخلاق اساتید بر ادراک عدالت آموزشی، مسئله اصلی تحقیق حاضر این است که: رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی چگونه است؟

ب) پیشینه تحقیق

داشتن سعه صدر و تواضع آموزشی از سوی معلمان و اساتید، از فضایل اخلاقی محسوب می‌شود و برای جلب نظرات دانشجویان به یادگیری و فعالیتهای علمی، لازم و ضروری است (شفیع پور مطلق، 1395). به نظر می‌رسد در چنین حالتی، نگرش به فرایندهای یاددهی - یادگیری از سوی دانشجویان بهبود یابد.

در خصوص رابطه سعه صدر و عدالت آموزشی نتایج تحقیقات ذیل، قابل توجه است:

کریمی و همکاران (1395) بدین نتیجه رسیدند که ویژگی‌های اخلاقی استاد و مدیران آموزشی، از قبیل قاطعیت، توکل، حق‌مداری، روحیه خدمتگزاری، تعالی معنوی، بصیرت، تعهد، تقوا، سعه صدر، عزت نفس و تواضع، گشودگی و سختکوشی، بر ادراک عدالت آموزشی مؤثر است.

مطالعات رجائی و همکاران (1393) نشان داد که سعه صدر معلمان در فرایند تدریس، موجب دلگرمی فراگیران به یادگیری شده و بدین روش، عدالت ادراک شده نزد آنان افزایش می‌یابد.

نتایج تحقیق پناهی (1393) نشان داد بهره‌گیری از راهبردهای اخلاقی، از جمله توجه به سعه صدر و انتقادپذیری، از عوامل مهم و تأثیرگذار بر بهبود روابط دانشجو و استاد است.

مطالعات برهانی و همکاران (1392) نشان داد متغیرهایی همچون: احترام (احترام به شخصیت و فردیت دانشجو)، شناسایی (شناسایی استاد و دانشجو از موقعیت آموزشی)، ارائه (ارائه استاد و ارائه دانشجو از فعالیتهای خود)، درک (درک استاد و دانشجو از توانمندی‌های خود و درک تعارضات واقعی کار)، قضاوت (سطحی نگر، مبتنی بر اهداف غیر واقعی، شرطی و ناکامل) و پاسخ (رضایتمندی، بی‌علاقگی، تغییر در سیستم، تلاش برای ارزشیابی منصفانه)، همگی در توسعه عدالت آموزشی ادراک شده اثرگذارند.

نتایج تحقیق نصر اصفهانی و همکاران (1391) نشان داد برای سعه صدر شاخصهایی وجود دارد؛ از جمله: تحمل و مدارا، پذیرش اشتباه دیگران و بخشش آنان، تواضع و فروتنی در مقابل دیگران، حلم و بردباری و صبر، عدم استفاده

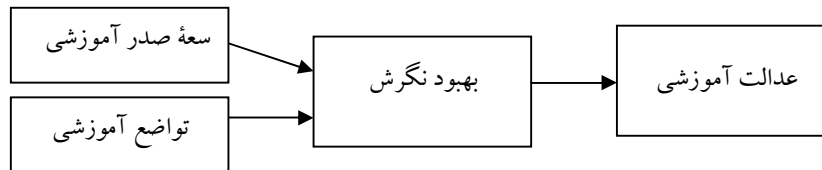
1. Magnus
2. Bernhard
3. Bassey

از خشونت و تندخویی، توجه به عدالت، تحمل عقاید مخالف، رفق و نرمی و مدارا کردن، نفوذ در دلها از طریق خوش رفتاری و خوش خلقی، عدم استفاده از زور و اجبار در حد امکان، احترام به آزادی، عدالت اجتماعی و مدنیت، توهین نکردن به دیگران و احترام به آنان.

گل پرور و همکاران (1391) طی پژوهشی دریافتند که اخلاق تحصیلی با شاخصهایی از قبیل پایبندی به قواعد، یاری‌رسانی و مشارکت و روابط صمیمانه، بر عدالت آموزشی تأثیر مثبت و معناداری دارد.

باکلاشوا و همکاران¹ (2015) در پژوهشی با عنوان تأثیرات آموزش سعه صدر بر نگرشهای اخلاقی و اجتماعی دانشجویان روسیه، نتیجه گرفتند که آموزشهای سعه صدر در رابطه با زمینه‌های اجتماعی شدن و توسعه شخصیتی افراد، گامی مهم برای بهبود نگرشهای اخلاقی و اجتماعی دانشجویان است. گوکه² (2015) و پگورو و براسی³ (2015) دریافتند که سعه صدر و بردباری منجر به یادگیری و آموزش بیشتر دانش‌آموزان دبیرستانی خواهد شد. پوتگیتر⁴ و همکاران (2014) در پژوهشی به درک تواضع در آموزش پرداختند و نتیجه گرفتند که تواضع به عنوان یک ویژگی اخلاقی متمایز، ناشناخته و مبهم، نقش مهمی در بهبود رفتار فردی و همچنین رفتار اخلاقی افراد می‌تواند داشته باشد. ویس‌برود⁵ (2009) در پژوهش خود دریافت که تحمل ابهام و داشتن سعه صدر و تواضع در برابر دانش‌آموزان، بر جلب آنان به فعالیتهای یادگیری مؤثر است. دماریسیگلو (2008)، به این نتیجه رسید که تواضع آموزشی منجر به احترام گذاشتن به دیگران و یادگیری از آنان، ارزش قائل شدن به تفاوتها و کنار گذاشتن رفتارهای ناعادلانه می‌شود. استینکمب و همکاران⁶ (2006) در پژوهش «سعه صدر و تواضع معلمان، بازسازی عدالت در مدارس متوسطه در ایالت مینوسوتا»، نتیجه گرفتند که معیار سعه صدر می‌تواند به عنوان ویژگی‌ای شناخته شود که معیارهای عدالت آموزشی را برای دانش‌آموزان فراهم آورد و آنان عدالت را از این طریق درک کنند.

بر اساس مطالعات انجام شده، شکل مدل مفهومی به صورت ذیل است:

شکل ۱: مدل مفهومی رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی با واسطه‌گری بهبود نگرش دانشجویان

1. Baklashova et al
2. Gokce
3. Peguero & Bracy
4. Potgieter
5. Weisbrod
6. Stinchcomb et al

رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی ♦ 153

ج) فرضیه‌های تحقیق

1. بین سعه صدر آموزشی (روحیه تحمل، یاری رساندن و پابندی به قواعد) و عدالت آموزشی، رابطه معنادار و مثبت وجود دارد.
2. بین تواضع آموزشی (دلسوزی و همدردی، عدم خود برتری) و عدالت آموزشی، رابطه معنادار و مثبت وجود دارد.
3. بهبود نگرش دانشجویان، رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی را با عدالت آموزشی واسطه‌گری می‌کند.

د) روش تحقیق

روش تحقیق، توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری آن، کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات در سال تحصیلی 96-1395 به تعداد 1340 نفر است. از شیوه نمونه‌گیری طبقه‌بندی متناسب با حجم استفاده شده و در نهایت، 302 نفر به طور تصادفی برای تحقیق انتخاب شدند. ابزار تحقیق شامل سه پرسشنامه به شرح ذیل بوده است:

1. پرسشنامه عدالت آموزشی شفیع پور مطلق (1395): این پرسشنامه با مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم)، شامل 20 سؤال و چهار بُعد توزیعی، رویه‌ای، مراوده‌ای و اطلاعاتی هر کدام با چهار سؤال است. این پرسشنامه قبلاً استفاده شده و ضریب پایایی آن عبارتند از: عدالت توزیعی 0/87، عدالت رویه‌ای 0/94، عدالت مراوده‌ای 0/91 و عدالت اطلاعاتی 0/88 (شفیع پور مطلق، 1395). ضریب پایایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ در تحقیق حاضر اعتباریابی شده که در جدول 1 آمده است.
 2. پرسشنامه محقق ساخته سعه صدر: این پرسشنامه با مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم)، شامل 13 سؤال و سه بُعد روحیه تحمل و یاری رساندن هر کدام با چهار سؤال و پابندی به قواعد با پنج سؤال است. روایی صوری و محتوایی این پرسشنامه مبتنی بر نظرات خبرگان تأمین شده و به روش آلفای کرونباخ، ضریب پایایی برابر 0/92 به دست آمده است.
 3. پرسشنامه محقق ساخته تواضع آموزشی: این پرسشنامه با مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم)، شامل هشت سؤال و دو بُعد است؛ بُعد دلسوزی و همدردی و بُعد عدم خود برتری هر کدام با چهار سؤال. روایی صوری و محتوایی این پرسشنامه مبتنی بر نظرات خبرگان تأمین شده و به روش آلفای کرونباخ، ضریب پایایی برابر 0/94 به دست آمده است.
- برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون چندگانه گام به گام و مدل معادله ساختاری استفاده شده است.

جدول 1: ضریب پایایی متغیرهای تحقیق

متغیرها	ابعاد	ضریب پایایی ابعاد	ضریب پایایی کل
سعه صدر آموزشی	روحیه تحمل	0/92	0/92
	یاری رساندن		
	پابندی به قواعد		
تواضع آموزشی	دلسوزی و همدردی	0/94	0/92
	عدم خود برتری		
عدالت آموزشی	توزیعی	0/91	0/92
	رویه‌ای		
	مراوده‌ای		
	اطلاعاتی		

جدول 2: توصیف نمونه آماری تحقیق بر حسب درصد

جنسیت		رشته تحصیلی		مقطع تحصیلی	
دختر	پسر	علوم انسانی	غیر علوم انسانی	تحصیلات تکمیلی	کارشناسی
53	47	62	38	59	41

بر اساس جدول 2، 47 درصد از پاسخگویان، پسر و 53 درصد دختر؛ 59 درصد از پاسخگویان در مقطع تحصیلات تکمیلی و 41 درصد در مقطع کارشناسی؛ 62 درصد از پاسخگویان در رشته‌های علوم انسانی و 38 درصد در رشته‌های غیر علوم انسانی بودند.

هـ) یافته‌های تحقیق

فرضیه اول: بین سعه صدر آموزشی (روحیه تحمل، یاری رساندن و پابندی به قواعد) و عدالت آموزشی، رابطه معنادار و مثبت وجود دارد.

بر اساس یافته‌های جدول 3، بین سعه صدر آموزشی (روحیه تحمل، یاری رساندن و پابندی به قواعد) و عدالت آموزشی، در سطح $P < 0/05$ ، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در گام اول رگرسیون گام به گام، روحیه تحمل و در گام دوم، یاری رساندن و در گام سوم، پابندی به قواعد، توان پیش‌بینی معنادار عدالت آموزشی را داشته‌اند. بر اساس ضریب بتا، به ازای یک واحد افزایش روحیه تحمل، توسعه عدالت آموزشی 27 درصد افزایش؛ به ازای یک واحد افزایش یاری رساندن، توسعه عدالت آموزشی 39 درصد افزایش و به ازای یک واحد افزایش پابندی به قواعد، توسعه عدالت آموزشی 22 درصد افزایش یافته است. روحیه تحمل به تنهایی 32 درصد واریانس، یاری رساندن 22 درصد واریانس و پابندی به قواعد 27 درصد واریانس عدالت آموزشی را تبیین می‌کنند. این بدین معناست که با ورود روحیه تحمل، یاری رساندن و پابندی به قواعد، به ترتیب توان پیش‌بینی توسعه عدالت آموزشی افزایش می‌یابد.

155 رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی

جدول 3: ضریب همبستگی و مجذور ضریب همبستگی چندگانه پیش‌بینی عدالت آموزشی بر اساس سعه صدر آموزشی

sig	F	ΔR^2	R^2	R	Sig	T	β	Sted.error	β	
0/001	11/279	0/463	0/322	0/568	0/001 0/001	7/278 4/635	0/267	0/188 0/256	0/275 0/324	مرحله اول روحیه تحمل
0/001	7/302	0/537	0/214	0/463	0/001 0/001	9/524 5/197	0/389	0/240 0/217	0/187 0/216	مرحله دوم یاری رساندن
0/001	15/665	0/441	0/268	0/518	0/001 0/001	11/633 6/474	0/219	0/256 0/125	0/392 0/244	مرحله سوم پایندی به قواعد

فرضیه دوم: بین تواضع آموزشی (دلسوزی و همدردی، عدم خود برتری) و عدالت آموزشی رابطه معنادار و مثبت وجود دارد.

بر اساس یافته‌های جدول 4، بین تواضع آموزشی (دلسوزی و همدردی، عدم خود برتری) و عدالت آموزشی، در سطح $P < 0/05$ رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. در گام اول رگرسیون گام به گام، دلسوزی و همدردی و در گام دوم، عدم خود برتری، توان پیش‌بینی معنادار عدالت آموزشی را داشته‌اند.

بر اساس ضریب بتا به ازای یک واحد افزایش دلسوزی و همدردی، توسعه عدالت آموزشی 35 درصد افزایش و به ازای یک واحد افزایش عدم خود برتری، توسعه عدالت آموزشی 30 درصد افزایش می‌یابد. بر اساس جدول 4، دلسوزی و همدردی به تنهایی 36 درصد واریانس و عزت نفس به تنهایی 38 درصد واریانس عدالت آموزشی را تبیین می‌کنند. این بدین معناست که با ورود دلسوزی و همدردی، عدم خود برتری به ترتیب، توان پیش‌بینی توسعه عدالت آموزشی افزایش می‌یابد.

جدول 4: ضریب همبستگی و مجذور ضریب همبستگی چندگانه پیش‌بینی توسعه عدالت آموزشی بر اساس تواضع آموزشی

sig	F	ΔR^2	R^2	R	Sig	t	β	Sted.error	β	
0/001	14/673	0/439	0/357	0/598	0/001 0/001	7/361 3/275	0/346	0/236 0/261	0/276 0/324	مرحله اول دلسوزی و همدردی
0/001	8/325	0/541	0/374	0/612	0/001 0/001	5/548 9/432	0/297	0/107 0/258	0/375 0/282	مرحله دوم عدم خود برتری

فرضیه سوم: بهبود نگرش دانشجویان، رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی را با عدالت آموزشی واسطه‌گری می‌کند.

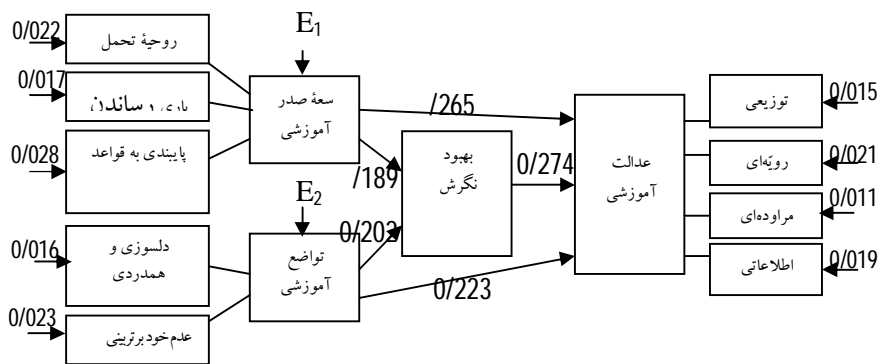
یک مدل دارای برازش مطلوب با داده‌ها، باید دارای خی دو غیر معنادار، شاخص نیکویی برازش¹ بزرگ‌تر از 0/90، شاخص نیکویی برازش تعدیل شده² بزرگ‌تر از 0/90 و تقریب ریشه میانگین مجذورات خطا³ کوچک‌تر یا

1. Goodness of Fit Index (GFI)
2. Adjusted Goodness of Fit Index
3. Root Mean Square of Error Approximation (RMSEA)

مساوی 0/08 تا 0/05 باشد (میرز، گامست و گوارینو، 2006؛ شوماخر و لومکس، 1388). بر این اساس، نتایج جدول 5 نشان داده است که شاخص خی دو مدل مورد تجربی (نسبت خی دو به درجه آزادی کمتر از عدد 3) برابر با 1/14 بوده، که معنادار نیست. شاخص نیکویی برازش مدل تجربی برابر 0/95، شاخص نیکویی برازش تعدیل شده مدل تجربی برابر با 0/91 و شاخص تقریب ریشه میانگین مجذورات خطای مدل تجربی برابر با 0/058 بوده است. متغیر واسطه بهبود نگرش در رابطه با سعه صدر آموزشی با عدالت آموزشی، موجب شده تا شاخص تقریب ریشه میانگین مجذورات خطا برابر با 0/035 و شاخص برازش نیکویی برابر 0/96 شود و این نشان دهنده تأثیر نقش واسطه‌گری بهبود نگرش در مدل پیشنهادی است. به هر حال بر اساس مقادیر نقطه برش معرفی شده برای برازش مدل، می‌توان نتیجه گرفت که مدل تجربی پیشنهادی، از برازش مطلوبی برخوردار است.

جدول 5: برازندگی مدل پیشنهادی تحقیق در خصوص واسطه‌گری بهبود نگرش دانشجویان در رابطه سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی

فرضیه	χ^2	df	RMSEA	GFI	AGFI	رابطه علی	میزان اثر حالت	عدد معناداری	نتیجه
1	345/157	301	0/058	0/95	0/91	تواضع آموزشی ← عدالت آموزشی	0/223	5/03	تأید
2	345/157	301	0/058	0/95	0/91	سعه صدر آموزشی ← عدالت آموزشی	0/265	8/24	تأید
3	345/157	301	0/058	0/95	0/91	سعه صدر آموزشی و تواضع آموزشی ← بهبود نگرش ← عدالت آموزشی	0/106	4/56	تأید

شکل 2: مدل تجربی تحقیق در خصوص رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی با واسطه‌گری بهبود نگرش دانشجویان

بحث و نتیجه گیری

ادراک عدالت آموزشی نزد دانشجویان برای فعالیت هر چه بیشتر در فرایندهای یادگیری، امری لازم و ضروری است. ادراک بی‌عدالتی آموزشی موجب دل‌سردی و ناامیدی به نتایج فعالیت‌های یادگیری می‌شود. عدالت آموزشی به معنای این است که از ورود به درس تا ارزشیابی پایان دوره آموزشی، اساتید برخوردی برابر و عادلانه با دانشجویان خود داشته باشند؛ به نحوی که آنها را نسبت به فعالیت‌های یادگیری و تحقیقاتی دلگرم کنند. این امر موجب می‌شود دانشجویان هیچ نوع رفتار سوگیرانه‌ای را در اساتید خود احساس نکنند.

نتایج تحقیق در خصوص فرضیه اول تحقیق نشان داد بین سعه صدر آموزشی (روحیه تحمل، یاری رساندن و پابندی به قواعد) و عدالت آموزشی، رابطه معنادار و مثبت وجود دارد. یکی از عوامل اثرگذار بر ادراک عدالت آموزشی، سعه صدر آموزشی اساتید در برابر دانشجویان است. سعه صدر آموزشی به این معناست که اساتید در برخورد با دانشجویان، ضمن انتقادپذیری، درک همه‌جانبه و ارزش نهادن به نظرات آنان، از رفتارهای ناعادلانه دوری کنند. نتایج تحقیقات نصر اصفهانی و همکاران (1391)، برهانی و همکاران (1392)، پناهی (1393)، رجائی و همکاران (1393)، ویس‌پرود (2009)، پونگیتیر و همکاران (2014) و باکلاشوا و همکاران (2015)، نشان می‌دهد سعه صدر و انتقادپذیری، از عوامل مهم و تأثیرگذار بر بهبود روابط دانشجو و استاد است. لذا سعه صدر اساتید موجب توسعه گرایش دانشجویان به آنان و مباحث یادگیری شده، فعالیت‌های آموزشی و تحقیقاتی دانشجویان را روزافزون می‌کند. دین اسلام برای مدرسا و سعه صدر اهمیت زیادی قائل شده و این امر، مقوله‌ای مهم در تعلیم و تربیت است. به اعتقاد بیان لوپر¹ (2006) سعه صدر در تدریس اساتید و در یادگیری شاگردان و برقراری ارتباط با شاگردان مؤثر است. سعه صدر را می‌توان شیوه‌ای برای تفکر و احساس دانست که برخورداری از آن، باعث ایجاد آسایش و آرامش در فرد شده، او را برمی‌انگیزاند تا ارزشهای متفاوت انسانی را درک کرده، برای کسانی که متفاوت از او فکر می‌کنند، احترام قائل شود و بر اساس شناخت و درکی که از دیگران دارد، با آنان تعامل مناسب برقرار کند. (رایس² و همکاران، 2008)

نتایج تحقیق در خصوص فرضیه دوم نشان داد بین تواضع آموزشی (دلسوزی و همدردی، عدم خود برتری‌بینی) و عدالت آموزشی، رابطه معنادار و مثبت وجود دارد. تواضع آموزشی اساتید، عامل مهم دیگری است که بر بهبود ادراک عدالت آموزشی از سوی دانشجویان مؤثر است. تواضع آموزشی به معنای برخورد محترمانه با دانشجویان، تحقیر نکردن آنان و احساس دلسوزی و همدردی داشتن است. مطالعات هراتیان و همکاران (1392) و قنبری و کریمی (1395) نشان داد تواضع و فروتنی آموزشی بر بهبود عدالت آموزشی نزد دانشجویان تأثیرگذار است. از نشانه‌های تواضع آموزشی این است که اساتید در برابر دانشجویان، خوش‌رو و خوش‌برخورد بوده، هنگام مباحثه و تدریس با روی باز و محبت‌آمیز رفتار کنند؛ نه از روی بی‌اعتنایی و بی‌تفاوتی، که موجب دل‌سردی دانشجویان شده، از انگیزه یادگیری آنان می‌کاهد. تواضع و فروتنی اساتید حین تدریس در برابر دانشجویان، از وجوه پنهان برنامه

1. Loper
2. Rice

درسی است و اثرات شگرفی بر نگرش دانشجویان نسبت به درس، استاد و سایر عوامل آموزشی دارد. اساتید با تواضع و فروتنی می‌توانند علاوه بر درس علمی، درس اخلاق به دانشجویان داده، انسان‌سازی کنند و نقش تربیتی داشته باشند که رسالت مهم آنان است. اما علی (ع) می‌فرماید: «هر معلمی که بر شاگردانش تواضع و فروتنی کند و در برابر دانشمندان، خود را کوچک و پایین دست به حساب آورد، با دانش خود به آقایی می‌رسد» (عابدی، 1378). امام سجاد (ع) جامعه آموزشی را بر تواضع و ترک خودخواهی و تکبر نکردن به مردم تشویق فرموده، به یکی از معلمان می‌فرماید: «گر به مردم خوب تعلیم دادی و بر ایشان تکبر نکردی، خداوند از لطف خود بر تو فزونی دهد؛ اما اگر تو جلوی علمت را بگیری و به هنگام درخواست دانشجویان، آنان را نادان بگذاری، بر خدا لازم خواهد بود تا علم و ارزش علمی را از تو بگیرد و محبت تو را از دلها بیرون کند» (شریف قریشی، 1372).

نتایج تحقیق در خصوص فرضیه سوم تحقیق نشان داد بهبود نگرش دانشجویان، رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی را با عدالت آموزشی واسطه‌گری می‌کند. نگرش دانشجویان تحت تأثیر رفتار اساتید در فرایندهای یادگیری بهبود می‌یابد. رفتار مبتنی بر تواضع و سعه صدر اساتید، نگرش دانشجویان را متحول کرده؛ تا جایی که عدالت آموزشی ادراک شده را نزد آنان توسعه می‌دهد. متخصصان آموزش و حوزه برنامه‌ریزی درسی معتقدند که خلق و خوی معلمان و اساتید و رفتار شایسته آنان با فراگیران، موجب می‌شود طرز تفکر و احساسات آنان نسبت به عوامل و شرایط آموزشی مثبت‌تر شده، گرایش به آنها قوی‌تر شود. لذا درگیری به فرایندهای یادگیری در دانشجویان بیشتر می‌شود. بر اساس یافته‌های تحقیق، مدل تجربی مورد مطالعه از برآزش نسبتاً مطلوبی برخوردار بوده است.

بر اساس نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود:

1. اساتید باید تلاش کنند تا در فرایند تدریس، در برابر دانشجویان احساس تواضع و فروتنی داشته، با صمیمیت و مهربانی به سؤالات علمی و درسی آنان پاسخ گویند.
2. اساتید باید تلاش کنند از برخوردهای ناعادلانه با دانشجویان دوری کرده، به طور برابر به مشکلات درسی و علمی آنان رسیدگی کنند تا احساس خوشایندی در دانشجویان برای یادگیری به وجود آید.
3. اساتید باید تلاش کنند در برابر نظرات یا انتقادات علمی دانشجویان سعه صدر داشته باشند و به خوبی نظرات آنان را تجزیه و تحلیل کنند. از موضع‌گیری و برخوردهای سوگیرانه با آنها دوری کرده، با سعه صدر و با مستندات علمی به سؤالات و انتقادات علمی آنان پاسخ دهند.

رابطه بین سعه صدر و تواضع آموزشی با عدالت آموزشی ♦ 159

منابع

- برهانی، فریبا؛ عباس عباسزاده و سکینه سبزواری (1392). «تلاش برای عدالت آموزشی: تبیین فرایند ارزشیابی بالینی دانشجویان پرستاری، یک مطالعه گراندد تنوری». اخلاق زیستی، سال سوم، ش 9: 58-25.
- پناهی، علی احمد (1393). «اصول و تکنیکهای اخلاقی - روان‌شناختی در بهبود روابط دانشگاهیان». پژوهش‌نامه اخلاق، سال هفتم، ش 25: 113-132.
- رجائی، ملیحه؛ طاهره جاویدی کلاته جعفرآبادی و بهروز مهرازم (1393). «بررسی سعه صدر معلمان و رابطه آنان با ترجیح سبک تدریس آنها». مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره ششم، سال بیست و یکم: 113-138.
- شریف قرشی، باقر (1372). تحلیلی از زندگانی امام سجاد (جلد 2). ترجمه محمدرضا عطائی. کنگره جهانی حضرت رضای (ع). شفیع پور مطلق، فرهاد (1395). «تعیین رابطه بین عدالت و پویایی آموزشی با بهبود اخلاق آموزشی ادراک شده». اخلاق در علوم فناوری، سال یازدهم، ش 2: 69-76.
- شوماخر، ر. جی.، و لومکس، ر. ای. (1388). مقدمه‌ای بر مدل‌سازی معادله ساختاری. ترجمه وحید قاسمی. چاپ اول، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان. (سال انتشار اثر به زبان اصلی، 2004).
- قنبری، سیروس و ایمان کریمی (1395). «مؤلفه‌های هوش معنوی در نهج‌البلاغه». پژوهشنامه نهج‌البلاغه، سال چهارم، ش 13: 99-119.
- کریمی، مرتضی؛ کیومرث فرح‌بخش، عباس عباس پور، غلامحسین رضایت (1395). «کاوشی در عوامل اصلی تربیت اخلاقی: شناسایی ویژگی‌های اخلاقی الگو مبتنی بر بافت‌شناسی عمل تربیت». پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و چهارم، ش 30: 113-138.
- گل‌پرور، محسن (1389). «رابطه اخلاق و عدالت آموزشی با پرهیز از فریبکاری علمی». اخلاق در علوم و فناوری، سال پنجم، ش 2-1: 57-67.
- گل‌پرور، محسن؛ زهرا جوادیان و زهره اسماعیلیان اردستانی (1391). «رابطه عدالت و بی‌عدالتی آموزشی با رفتارهای مدنی - تحصیلی: نقش واسطه‌ای اخلاق تحصیلی». اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره هشتم، ش 3: 85-106.
- عابدی، احمد (1378). «آشنایی با بحارالانوار، بزرگ‌ترین دائرةالمعارف حدیث شیعه». تهران: دبیرخانه همایش بزرگداشت علامه مجلسی با همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مرزوقی، رحمت‌اله؛ معصومه حیدری، الهام حیدری (1392). «بررسی رابطه عدالت آموزشی با فرسودگی تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی». گامهای توسعه در آموزش پزشکی، دوره دهم، ش 3: 210-216.
- مکارم شیرازی، ناصر (1378). اخلاق در قرآن. قم: مدرسه امام علی بن ابیطالب.
- نراقی، ملا احمد (1387). جامع السعادت. نجف: بی‌نا.
- نراقی، ملا احمد (1386). معراج السعاده. قم: زهیر.
- نصر اصفهانی، علی؛ طالب حاجیان، مهدی کریمی و سید مرتضی رضوانی (1391). «بررسی تحمل و مدارا در رهبری سازمان با تکیه بر دیدگاه نهج‌البلاغه». مدیریت اسلامی، سال بیستم، ش 2: 113-130.

- هراتیان، عباسعلی؛ مزگان آگاه هریس و الهام موسوی (1392). «ساخت و اعتباریابی مقیاس اسلامی تکبر - تواضع». *روان‌شناسی و دین، سال ششم، ش 4: 22-5*.
- Abedi, Ahmed (1999). **Introduction to Baharalanvar, the Greatest Encyclopedia of Shiite Hadith**. Tehran: Secretariat of the Allameh Majlesi Commemorative Conference in collaboration with the Ministry of Culture and Islamic Guidance.
 - Adams, M. (2016). "**Pedagogical Foundations for Social Justice Education**". *Teaching for Diversity and Social Justice*, 27.
 - Afrazandeh, S.S.; T. Mirzaei, B. Pouraboli & S. Sabzevari (2016). "**Educational Justice and Educational Citizenship Behavior from Perspective of Nursing Students**". *Medical Ethics*, 10 (35): 117-140.
 - Baklashova, T.A.; E.M. Galishnikova & L.V. Khafizova (2015). "**The Effects of Education on Tolerance: Research of Students' Social and Ethnic Attitudes**". *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6 (1 S3): 335.
 - Bassey, M.O. (2010). "**Education for Civic Citizenship and Social Justice: A Critical Social Foundations Approach**". *Educ. Chang*, 14: 247-257.
 - Bernhard, Grümme (2016). "**Educational Justice Due to More Education? Requests for a Solution Strategy**". *Educational Sciences*, 6: 35; doi:10.3390/educsci6040035.
 - Bonner, F.A. II; M. Jennings, A.F. Marbley & L. Brown (2008). "**Capitalizing on Leadership Capacity: Gifted African American Males in High School**". *Roeper Review*, 30 (2): 93-103.
 - Borhani, Fariba; Abbas Abbaszadeh & Sakineh Sabzavari (2013). "**Efforts for Educational Justice: Explaining the Process of Clinical Evaluation of Nursing Students, a Grounded Theory Study**". *Journal of Biomedical Ethics*, Third Year, 9: 25-58.
 - Demirciglu, I.H. (2008). "**Using Historical Stories to Teach Tolerance: The Experiences of Turkish Eighth-Grade Students**". *The Social Studies*, 99 (3):105-110.
 - Ghanbari, Sirus and Iman Karimi (2016). "**The Components of Spiritual Intelligence in Nahj al-Balagha**". *Journal of Nahj al-Balagha*, fourth year, no 13: 119-99.
 - Gokce, N. (2015). "**An Implementation of Tolerance Training in a Geography Lesson: Students Opinions**". *Educational Research and Reviews*, 10 (20): 2713-2723.
 - Golparvar, Mohsen (2010). "**The Relationship between Ethics and Educational Justice by Avoiding Scientific Deception**". *Journal of Ethics in Science and Technology*, Vol. 5, No. 1-2: 57-67.
 - Golparvar, Mohsen, Zahra Javadian & Zohreh Isma'ili Ardestani (2012). "**The Relationship of Justice and Educational Inequality with Civic-Academic Behaviors: The Intermediary of Academic Ethics**". *New Educational Thoughts*, Vol. 8, 3: 85-106.
 - Haratian, Abbasali, Mozghan Aqa-yer & Elham Mousavi (2013). "**Construction and Validation of the Islamic Scale of Arrogance-Humility**". *Psychology and Religion*, Year 6, 4: 5-22.
 - Karami, Morteza; Kiumars Farahbakhsh & Abbas Abbaspour & Gholam Hossein Sa'adat (2016). "**Exploration in the Main Factors of Moral Education: the**

- Identification of the Ethical Features of the Pattern Based on the Histology of the Practice of Education".** *Research on Islamic Education*, Issues 24, 30: 113-138.
- Loper, M.B. (2006). **Further Validation of a Parental Tolerance Measure.** A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science. UN Published Auburn University.
 - Magnus, O. Bassey (2016). **"Culturally Responsive Teaching: Implications for Educational Justice"**. *Educational Sciences*, 6: 35; doi:10.3390/educsci6040035.
 - Makarem Shirazi, Nasser (1999). **Ethics in the Quran.** Qom: Imam Ali bin Abi Talib School
 - Marzougi, Rahmatullah; Masoomeh Heydari & Elham Heydari (2013). **"The Study of the Relationship between Educational Justice and Academic Burnout among Students of the University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences"**. *Developmental Theses on Medical Education*, Vol. 10, 3: 210-216.
 - Montazeri, M.A.; M. Hojat & M.K. Jahromi (2014). **"Comparison between Current and Ideal Condition of Educational Justice from the Students' Viewpoints at Jahrom Nursing and Paramedical School"**. *Journal of Advances in Medical Education & Professionalism*, 2(1): 39.
 - Naraghi, Mullah Ahmad (2007). **Miraj al-Sa'adat.** Qom: Zahir.
 - Naraghi, Mullah Ahmad (2008). **Comprehensive Al-Sadat.** Najaf: Beyond.
 - Nasr Esfahani, Ali; Talib Hajian,; Mehdi Karimi & Seyyed Morteza Rezvani (2012). **"A Study of Tolerance in the Leadership of the Organization Based on Nahj-ol-Balagh's Viewpoint"**. *Islamic Management*, 20, No. 2: 113-130.
 - Panahi, Ali Ahmad (2014). **"Ethical-Psychological Principles and Techniques for Improving Academic Relations"**. *Ethics Research*, Seventh year, 25: 113-132.
 - Peguero, A.A. & N.L. Bracy (2015). **"School Order, Justice, and Education: Climate, Discipline Practices, and Dropping Out"**. *Journal of Research on Adolescence*, 25 (3): 412-426.
 - Potgieter, F.J.; J.L. Van der Walt & C.C. Wolhuter (2014). **"Towards Understanding (Religious)(in) Tolerance in Education"**. *HTS Theological Studies*, 70 (3): 01-08.
 - Rajaei, Maliha; Tahereh Javidi Kalateh-Jafar Abadi & Behrouz Mahram, (2014). **"The Study of the Leadership of Teachers and Their Relationship with Their Teaching Leadership"**. *Journal of Educational Sciences, Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran*, Issue 21: 113-138.
 - Rice, D.; M. Lin & V.E. Lake (2008). **"Teaching Anti-Bias Curriculum in Teacher Education Programs: What and How"**. *Teach Education*, 35 (2): 187-200.
 - Schumacher, R., J., and Lomax, R., A. (1388). **Introduction to Structural Equation Modeling.** Translated by Vahid Qasemi. First edition, Tehran: Sociology Publications. (Year of publication in original language, 2004). Sharif Ghorashi, Baqir (1993). **An Analysis of the Life of Imam Sajjad (Vol. 2).** Translation by Mohammad Reza Ataei. World Congress of Imam Reza (Pbuh).
 - Shafiepour Motlagh, Farhad (2016). **"Determining the Relationship between Justice and Educational Dynamics by Improving Perceived Educational Ethics"**. *Journal of Ethics in Technology Science*, Year 11, Issue 2: 69-76.

- Stinchcomb, J.B.; G. Bazemore & N. Riestenberg (2006). "**Beyond Zero Tolerance Restoring Justice in Secondary Schools**". *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4 (2): 123-147.
- Weisbrod, E. (2009). "**The Role of Affect and Tolerance of Ambiguity in Ethical Decision Making**". *Advances in Accounting*, 25(1): 57-63.

